Vedlegg sak 3
Møtedato: 5.5.08

Universitetet i Oslo (UiO)s høringsuttalelse til Stjernø-utvalgets utredning

NOU 2008:3 Sett under ett – Ny struktur for høyere utdanning

Oppsummering av UiOs synspunkter

Stjernø-utvalget trekker innledningsvis opp en flott visjon for hva som skal kjennetegne høyere utdanning i Norge på 10-20 års sikt. UiO slutter seg til den. Utredningen gir også en god og grundig gjennomgang av de siste års reformer i sektoren, og vi kjenner oss godt igjen i de utviklingstrekk som beskrives og de analyser som gis.

Men når det gjelder vilkårene for å sikre Norges posisjon og deltakelse i det internasjonale forskningssamarbeidet, mener vi at utvalget undervurderer de utfordringene vi står overfor. Etter UiOs oppfatning legges det for liten vekt på forskningsvilkårene og på hva som kreves for å nå opp i den internasjonale konkurransen om forskningsmidler, samtidig som de tradisjonelle universitetenes utfordringer og behov for gode og langsiktige rammer, ikke vies tilstrekkelig oppmerksomhet.

Utvalgets konkrete forslag er også i for liten grad rettet inn mot å nå visjonens mål om at Norge skal fremstå som en internasjonalt aktiv forskningsnasjon. Etter UiOs vurdering er dette en helt sentral utfordring for et lite land, og våre nasjonale ambisjoner og evne til å lykkes vil ha meget stor betydning både for utviklingen av velferdsstaten og for fornyelsen av næringslivet fremover. Grove modeller for en felles nasjonal institusjonsstruktur har fått en for dominerende plass, og de tiltakene som foreslås, står heller ikke alltid i forhold til utvalgets visjoner og mål etter vår vurdering.

UiO har derfor valgt å gi noen mer overordnede synspunkter på hva vi ut ifra egne erfaringer mener er de nasjonale utfordringene. Det omfatter også en mer utfyllende beskrivelse av Universitetet i Oslo og av de utfordringene som står øverst på vår agenda akkurat nå.
I tillegg kommenteres de enkelte kapitler slik Kunnskapsdepartementet har bedt om.

Oppsummeringen av våre viktigste synspunkter:

- **UiO mener at Norge bør utforme en overordnet kunnskapspolitikk som vektlegger utvikling av faglig kvalitet som et langsiktig hovedmål. Dette er avgjørende for at vi**

ordninger som demper behovet for at egenandeler dekkes over egen basisbevilgning når en vinner slike konkurranser.

- **UiO støtter ikke forslaget om å øke andelen forskningsmidler avsatt til prioriterte områder på bekostning av andelen frie midler.**

- **UiO mener at antallet Sentre for fremragende forskning i dag er på et rimelig nivå, men understreker at slike sentre må ha begrenset varighet slik at nye utlysningsrunder skjer med jevne mellomrom.**

- **UiO ønsker en grundigere utredning av hva rollen for Sentre for fremragende undervisning skal være før en slik ordning eventuelt innføres i Norge.**

Utover dette henvises det til UiOs synspunkter slik de fremkommer innenfor det enkelte avsnitt i hht. KDs anmodning.

Innledning

De innledende kapitlene i Stjernø-utvalgets utredning gir en interessant og god oppsummering av hvordan samfunnets syn på utdanningens og vitenskapens betydning har endret seg gjennom tidene, både internasjonalt og i vårt eget land. Kort oppsummert fastslår utvalget at den rollen kunnskapsinstitusjonene spiller i samfunnet i dag, er viktigere enn noen gang. Ansvaret for å bidra til å forstå helhet og sammenheng, tydeliggjøre dilemmaer som samfunnet på ulike områder må mestre, oppøve evnen til etisk refleksjon og utvikle arenaer for multidisiplinær dialog, er eksempler som utvalget viser til.

I oppsummeringen av kapittelet om kontekster, vises det til at utdanningspolitikken befinner seg i et krysningspunkt mellom globale krefter og regionale interesser og preges av ulike europeiske endringsprosesser. Arbeidslivet krever høyere kompetanse, og utdannings- og forskningsinstitusjonene forventes å bidra mer til økonomisk utvikling og til miljø og velferd. Sterke urbaniseringsstrømmer endrer bosettingsmønstre og påvirker rekrutteringen til institusjonene i ulik retning. Dette forsterkes av demografiske endringer.

fortsatt skal gjøre oss gjeldende i internasjonal forskning. Stjernø-utvalget har i altfor liten grad vektlagt den betydning faglig kvalitet på høyt internasjonalt nivå også spiller for utviklingen nasjonalt.

- **UiO deler ikke Stjernø-utvalgets konklusjon om at de siste årenes tilnærming mellom høgskoler og universiteter er irreversibel, og utfordrer KD og regjeringen til å opprettholde et klart skille mellom høgskoler og universiteter. Dagens akkrediteringsregler bør skjerpes.**

- **UiO støtter utvalgets forslag om å styrke profesjonsutdanningen i høgskolene men understreker behovet for å skape større og mer robuste fagmiljøer, og mener det utvikles insentiver som støtter opp om dette.**

- **UiO mener det bør tas konsekvenser av de mange nasjonale fagevalueringenes påpekning av behovet for større konsentrasjon. Det er *både* et nasjonalt og et institusjonelt ansvar.**

- **UiO mener at sterkere politisk styring av institusjonene vil være uheldig. Det er allerede tilstrekkelige styringsmekanismer i budsjett og tildelingsbrev. Institusjonenes autonomi slik den er hjemlet i Lov om universiteter og høgskoler og i Lov om Akademisk frihet bør ikke svekkes.**

- **UiO støtter ikke Stjernø-utvalgets forslag til nasjonal institusjonsstruktur.**

- **UiO støtter forslaget om å styrke forskerutdanningen. Det er imidlertid avgjørende at forskerutdanningen gjennomføres i tett kontakt med grunnforskningsmiljøene. Det vil være behov for å se nærmere på forholdet mellom eksisterende forskerutdanning og forskerskoler, blant annet for å definere hvilke krav som skal stilles til en forskerskole.**

- **UiO mener at institusjonenes basisbevilgning må økes, at nye stipendiatstillinger må fullfinansieres, og at det er viktig å beholde nasjonale konkurransearenaer for forskningsbevilgninger der kvalitet er utslagsgivende, men at det må suppleres med**

UiO oppfatter dette som en nyttig påminnelse om at selv om det har vært ulike syn på institusjonenes oppgaver og ulike relasjoner mellom storsamfunnet og universitetene, så har også både den enkelte institusjon og sektoren som helhet maktet å utvikle seg og endre seg uten å gi slipp på grunnleggende akademiske verdier. Det er viktig å holde fast ved at høgskoler og universiteter både skal ha en utdannende og en dannende funksjon og at vitenskapens etiske normer må forsvares og vernes, ikke bare gjennom lover og regler, men også i faglig utøvelse og praksis.

Utviklingstrekk og utfordringer i norsk høyere utdanning

Utvalgets gjennomgang viser at norske høgskoler og universiteter har gjennomgått mange og store endringer de siste 20 årene. Sektoren har vokst betydelig og er tillagt nye, viktige samfunnsoppgaver. Norge utfordres også i stadig høyere grad av den internasjonale konkurransen i kunnskapssektoren. Denne situasjonen vil forsterkes gjennom endringene i EUs forskningspolitikk de nærmeste årene.

Norge slutter opp om EUs linje på dette området, bl.a. gjennom bevilgningene til 7. rammeprogram.

Universitetet i Oslo er opptatt av at en fremtidsrettet kunnskapspolitikk, i høyere grad enn vi har tradisjoner for i Norge, må rettes inn mot å styrke kvaliteten på det vi gjør for at vi skal opprettholde og styrke vår posisjon i den internasjonale konkurransen. Virkemidlene for å gjøre det er vanskelige å forene med en sterk regionaliseringspolitikk fordi det kreves større grad av faglig konsentrasjon. Behovet for konsentrasjon understrekes i alle nasjonale fagevalueringer. Tendensen går likevel i motsatt retning – ikke minst som en følge av gjeldende akkrediteringspolitikk. Å endre kurs er sannsynligvis den aller største utfordringen vi står overfor, både på politisk nivå og når det gjelder ulike institusjoners evne og vilje til å bidra og spille bedre sammen. Vi tror likevel at det må til, og Universitetet i Oslo oppfordrer Kunnskapsdepartementet og de politiske myndigheter til å ta de grep som trengs for å gjøre dette.

Utvalgets mandat er først og fremst knyttet til høgskolenes situasjon og utfordringer. Det er derfor naturlig at de tradisjonelle universitetenes utfordringer ikke er viet så mye oppmerksomhet. Men når det anvises løsninger for sektoren under ett, mener UiO at statistikken og underlagsmaterialet som berører forskningsvilkår og internasjonal konkurranse, er mangelfull.

Etter vår mening er det også uheldig at de enkelte institusjonenes og enkeltfagenes (for eksempel lærerutdanning og ingeniørfagenes) utviklingsbehov og utfordringer ikke er drøftet nærmere. Grenseflatene til virksomhet som helseforetakene bør også tas med når man tegner opp en nasjonal strategi for høyere utdanning og forskning.

UiOs profil og rolle i sektoren

UiOs historie som landets eneste universitet i mer enn 150 år har lagt grunnlaget for en bred faglig orientering som fortsatt kjennetegner institusjonen. Den store fagporteføljen er basis for et meget bredt studietilbud innen alle samfunnsfaglige, humanistiske, helsefaglige og realfaglige områder. UiO har spilt – og spiller – en viktig rolle for landets utvikling.

UiOs ambisjon er fortsatt å opprettholde den faglige bredden og det store mangfoldet. Det gjelder ikke bare for universitetet som helhet, men også innenfor de enkelte fagmiljøer. Det å ha en faglig bredde, både i betydningen mange fagmiljøer og bredde *innenfor* mange fagmiljøer, gir store muligheter for faglig synergi og grobunn for originalitet og er en viktig forutsetning for de internasjonale toppmiljøene UiO har klart å få frem, så vel som det er viktige premisser for det brede tilbudet av forskningsbasert utdanning. Stadig flere samfunnsutfordringer er globale og komplekse i sin karakter, og summen av disiplinbasert spisskompetanse er ikke tilstrekkelig for å håndtere dem. UiO har derfor lagt til rette for at studenter og forskere skal forholde seg aktivt til komplekse samfunnsproblemer på tvers av fag, og utvikle en forståelse for sitt eget fags begrensninger og grenser, både gjennom felles kurs i vitenskapsteori og etikk, høy kvalitet på forskningsbasert undervisning og en felles forståelse for vitenskapelig tenkemåte og akademisk dannelse.

For å styrke UiO som forskningsuniversitet er utfordringen sterkere faglig fokusering og konsentrert innsats innen færre fagområder. Både faglige og finansielle utfordringer tilsier bedre tilrettelegging for translasjons- og tverrvitenskapelig forskning. Innenfor realfagene er utstyrskostnadene en viktig driver for faglig samarbeid på tvers av de tradisjonelle disiplinene. Disse utfordringene jobber vi systematisk med på UiO for tiden – først og fremst i Prosess faglig prioritering (PFP) som er nærmere omtalt senere.

UiO som forskningsuniversitet – indikasjoner på kvalitet

På de fire indikatorene som inngår i departementets finansieringsmodell for forskning[1], scorer UiO høyere pr. vitenskapelig årsverk enn de tre andre store breddeuniversitetene i perioden 2004-07. Særlig på publisering ligger vi godt an, med over 20 % flere publikasjonspoeng i snitt pr. forskerårsverk enn nummer to på listen. UiO har 8 av de 21 SFF-ene i Norge, og 6 av de 13 mest siterte norske forskerne i verden er tilknyttet UiO.

Det er over 16000 universiteter i verden. På Shanghai-rankingen som er basert på målbare kriterier, ligger UiO ganske stabilt som nr. 4 i Norden, nr. 19 i Europa og nr. 69 i verden (2007). På rankinglisten fra Times' Higher Education lå UiO i 2007 som nr 188 i verden. På sistnevnte liste teller kriterier som har med omdømmet å gjøre, 50 %. Dette gir universiteter i den engelskspråklige verden en fordel. Å rangere universiteter er et relativt nytt fenomen. Det er komplisert, og kriteriene som benyttes, er under utvikling. UiO ønsker en bedre plassering og vurderer hvordan det faktisk er mulig for et norsk universitet å oppnå det.

Interne prosesser for kvalitetsforbedring

Vi oppfatter at Stjernøutvalget generelt har en negativ oppfatning av universitetenes strategier – de er for visjonære og for lite konkrete. Det kan ikke forventes at et utvalg som skal vurdere hele sektoren, setter seg inn i de enkelte universiteters og høgskolers interne strategiarbeid, men det kan lett gi et ufullstendig bilde kun å vurdere en institusjon ut fra en flerårig strategiplan. Når det gjelder UiO, ser det ikke ut til at utvalget er oppmerksom på at vi for tiden gjennomfører flere tunge prosesser som er prioriterte oppfølgingsaktiviteter forankret i gjeldende strategiplan (2005-2009). Vi vil derfor kort redegjøre for to av disse:

Styrking av forskningsmessig kvalitet gjennom økte driftsmidler

For UiO er det en uttalt målsetting at flere forskere og forskergrupper skal nå et høyt internasjonalt nivå. Da trenger mange av dem mer driftsmidler. UiO har derfor prioritert toppforskningsstøtte over eget budsjett de siste årene på tross av en vanskelig budsjettsituasjon. Slike midler går til prestisjesatsingene, men NFRs "småforskmidler" er også supplert over eget budsjett som et virkemiddel for å styrke kvaliteten i bredden. Fordelingen av disse midlene skjer etter produktivitets- og kvalitetskriterier.

Prosess faglig prioritering (PFP)

[1] De fire forskningsindikatorene er: publiseringspoeng, antall avlagte doktorgrader og eksterne midler fra henholdsvis Norges forskningsråd og EU.

Prosess faglig prioritering er en faglig strategiprosess som ble igangsatt av universitetsstyret i juni 2006. Resultatet foreligger i oktober 2008. De faglige prioriteringene skal være et supplement til UiOs strategiske plan og gi et samlet bilde av hvor forskningen ved UiO er sterk i dag eller har som mål å være sterk i fremtiden. De faglige prioriteringene skal både være langsiktige og fremtidsrettede, og de skal legges til grunn for utvikling av forsknings- og studieporteføljen og for formidlingsvirksomheten. I tillegg skal prioriteringene gi et faglig grunnlag for ressursfordeling og for utadrettet profilering. Iverksetting må skje over mange år og endringer realiseres gjennom flere typer virkemidler og som følge av beslutninger i universitetsstyret eller på fakultets- og instituttnivå.

I inneværende strategiperiode er PFP UiOs viktigste fellestiltak for å nærme seg målet om å styrke posisjonen som et forskningsuniversitet på høyt internasjonalt nivå..

Prosess for faglige prioritering er først og fremt en intern prosess ved UiO med sikte på å gjøre universitetet mer tydelig innenfor sin brede fagportefølje, men prosessen er også et uttrykk for vilje til å ta samfunnsansvaret alvorlig gjennom en klar vektlegging av kvalitet og internasjonalt orientert forskning og formidle den videre til stadig nye generasjoner.

Implementering av kvalitetsreformen og videre utvikling av utdanningsporteføljen

Universitetet i Oslo gjorde et omfattende arbeid i forbindelse med innføring av kvalitetsreformen og har fått anerkjennelse for det fra mange hold. En så stor endringsprosess har selvsagt også uintenderte virkninger og en intern evaluering viser hvilke utfordringer som fortsatt gjenstår, først og fremst å sikre sammenhengende tid til forskning.

Kvalitetssystemet som UiO har innført, omfatter alle prosesser av betydning for studiekvaliteten: fra rekruttering av søkere til avslutning av studiet og overgangen til arbeidslivet. Arbeidet med studiekvalitet er integrert i utdanningsprosessen og gjelder for studier både på bachelor-, master- og doktorgradsnivå. UiO har forløpende prosesser for å ivareta en videreutvikling av ulike innholdselementer i kvalitetssystemet.

Rammeverket i kvalitetssystemet og porteføljeanalysen i faglig prioritering vil gi et viktig og nødvendig grunnlag for å videreutvikle og fornye studieporteføljen ved UiO. Som forskningsuniversitet har UiO et fortrinn når det gjelder å gi forskningsbasert utdanning. Koplingen mellom forskning og utdanning er naturlig nok sterkere jo lenger opp i studiene en

kommer. I dag arbeides det særlig målbevisst med å styrke master- og ph.d.-utdanningen både i volum og kvalitet.

Gjennom PFP legges det nå også et godt grunnlag for å vurdere fornyelsesbehovet for studieprogrammene på lengre sikt, med særlig vekt på å klargjøre læringsutbyttet i de ulike studieløp, og være mer oppmerksom på arbeidslivets behov. Det vil være en sentral oppgave de kommende årene. UiO ønsker også å bidra til bedre samarbeid, klarere ansvarsfordeling og mer fleksible overgangsordninger mellom de ulike institusjonenes studieprogram.

Politisk styring versus institusjonenes autonomi

I flere av kapitlene i Stjernø-utvalgets utredning omtales politisk styring versus institusjonenes autonomi.

UiO har som ambisjon å bli et av de ledende forskningsuniversiteter i Europa. For å nå dette målet må UiO konsentrere innsatsen rundt kvalitet og utnytte institusjonens komparative fortrinn. Viktige premisser for forskningen legges utenfor Norge og vurdering av kvalitet vil i økende grad bli gjort mot internasjonale standarder. Det er derfor viktig å se institusjonene som en del av det internasjonale forskningsfellesskapet og ikke bare i relasjon til nasjonale eller regionale aktører.

UiO ser det som sin oppgave å skape de beste rammer for forskningen ved å gi rom for sammenhengende tid til forskning, god personalpolitikk og god faglig ledelse. Byråkratisk styring og kontroll er lite egnet for å utvikle original og banebrytende forskning. Institusjonene utsettes i dag for ulike former for ekstern styring – både faglig og økonomisk. Svakere grunnbevilgninger gjør oss mer eksponert for dette. Universitetet i Oslo mener at det er svært viktig at Norge reelt sett verner om høgskolenes og universitetenes autonomi – ikke bare hjemler det i lovverket. Å sikre en langsiktig og kritisk forvaltning av viten og dannelse er et viktig fundament for et demokrati og en nødvendig forutsetning for å kunne bidra til å finne både teknologiske og sosiale løsninger på komplekse samfunnsproblemer i en stadig mer globalisert verden.

Etter UiOs oppfatning er det en stor fare for at økt politisk styring vil svekke institusjonsstyrenes strategiske betydning og handlingsrom. Det er en klar utvikling i retning av at universitetsstyret er blitt et mer strategisk styre. Et slikt styre må også ha en reell mulighet for å kunne øve innflytelse over institusjonens strategiske valg.

Styring og ledelse har vært viet langt mer oppmerksomhet de senere årene. Kravene til sektoren slik de fremkommer i statens lover og regler på ulike områder, er meget omfattende og forutsetter en kvalifisert og profesjonell administrasjon. Det er derfor også et viktig poeng å sikre at administrasjonens kompetanseutvikling ikke undervurderes i det videre arbeidet med å styrke og kvalitetsutvikle sektoren.

Institusjonsstruktur

Stjernø-utvalgets diskusjon om fremtidig institusjonsstruktur er viktig, men Universitetet i Oslo har liten tro på at det er riktig ressursbruk å gjennomføre den modellen for nasjonal institusjonsstruktur som utvalget lanserer.

Etter UiOs mening er det feil å svekke skillet mellom høgskoler og universiteter ytterligere. Vår begrunnelse er først og fremst knyttet til at høgskolene har en svært viktig rolle å spille som leverandører av kandidater til store sektorer i samfunnet – både til offentlig og til privat sektor. Både studentene og arbeidslivet verdsetter høgskolenes utdanningstilbud høyt, og det bør ikke være tvil om at samfunnet ønsker sterke profesjonsutdanninger og vil legge ressurser i å styrke dem der det trengs. UiO forstår selvsagt høgskolenes behov for å styrke egen forskning rettet mot profesjonenes utvikling, men mener at det må letes etter andre måte å styrke denne delen av deres virksomhet på enn å igangsette store fusjonsprosesser i hele landet.

Studentene ved UiO mener at mangfoldet vi har i utdanningssektoren i dag er en styrke for Norge, og det er også noe studentene vet å verdsette. Ulike utdanningsinstitusjoner har sin egenart og de tiltrekker seg ulike typer studenter. Valg at utdanningsinstitusjon er et bevisst valg fra studentenes side etter en vurdering av fremtidige karrieremuligheter og dermed også ønsket undervisningsform. Ved å fjerne skillet mellom universiteter og høyskoler bidrar man til å redusere mangfoldet og dermed også studentenes valgmuligheter. For studenter som skal ut i et arbeidsmarked som i stor grad ser etter spisskompetanse, er dette en uheldig utvikling. Det å opprettholde en differensiering mellom ulike typer utdanning vil være en styrke, både for samfunnet og for de studentene som skal ut i arbeid.

Etter UiOs oppfatning har tilnærmingen mellom høgskoler og universiteter de siste årene hatt mange uheldige konsekvenser som det er vanskelig å kompensere for innenfor dagens rammer og struktur. Vår holdning er derfor at vi ikke kan slå oss til ro med at denne utviklingen ikke kan reverseres, selv om Stjernø-utvalget tror at det ikke lar seg gjøre. Vi forstår at det vil innebære

politiske utfordringer, men håper likevel at regjeringspartiene innser nødvendigheten av å endre kurs.

Det er etter vår mening særlig foruroligende at det faglige fundamentet for mange av de nye master- og doktorgradene er så skjørt. Når andre land nå setter inn forsterkninger for å styrke forskningens kvalitet og bli mer konkurransedyktige i kampen om de internasjonale forskningsbevilgningene, er gode forskerutdanningsopplegg et helt sentralt virkemiddel.

Uansett institusjonsstruktur må det tas nasjonale grep for å sikre at dette også skjer i Norge.

Virkeligheten er ulik i landets ulike regioner. Vi stiller derfor spørsmålstegn ved om det er riktig å introdusere en felles nasjonal modell. Vi registrerer at i Tromsø, Bergen og Trondheim pågår det prosesser med klare ambisjoner om tettere og mer forpliktende institusjonssamarbeid. Også i Oslo-området er det tatt slike initiativ, selv om det ikke omfatter alle de institusjonene som ligger innenfor det store østlandsområdet.

Fusjoner er meget krevende, og det tar lang tid å integrere ulike institusjons- og fagkulturer. Det er erfaringene i vår egen sektor, og det er ikke minst erfaringene i helsesektoren og i kultursektoren. Vi synes disse problemene er underkommunisert i utredningen og frykter at fusjonene vil ramme velfungerende institusjoner på en uheldig måte og snarere svekke enn styrke norsk forskning.

Men samtidig forstår vi utvalgets bekymring for at nettverksmodellen kan bli for svak til å sikre nødvendig nasjonal samordning. Det er også vår oppfatning at med den strukturen vi har i dag, er det vanskelig å utvikle en samarbeidskultur med mindre enkeltinstitusjonenes rammebetingelser defineres med det for øyet, og at det ligger langt sterkere insentiver i en budsjettmodell for å belønne gode samarbeidsløsninger fremfor å utvikle konkurrerende tilbud.

En tydeligere arbeidsdeling der universitetene tar et større ansvar for master - og doktorgrader, er en mulig vei å gå, men i dag er budsjettmodellen til hinder for dette. UiO ser også andre utfordringer ved å ta store skritt i en slik retning – både av faglig art og når det gjelder å sikre et tilstrekkelig rekrutteringsgrunnlag til mastergradsprogrammene.

Dersom terskelen for å bli universitet heves, kan det være verd å se nærmere på hvilke muligheter en storhøgskolemodell kan representere i Østlandsområdet. Uten endringer i akkrediteringsreglene, er det etter vår vurdering bedre å bruke ressursene på å utvikle kvalitativ, faglig styrke med utgangspunkt i dagens struktur gjennom mer forpliktende nettverkssamarbeid der autonome institusjoner finner det faglig hensiktsmessig, men UiO deler utvalgets vurdering av at dette er en modell med begrensede virkemidler, med mindre en ny finansieringsmodell understøtter og belønner institusjonssamarbeid.

Styring og ledelse i universitets- og høgskolesektoren

I Stjernø-utvalgets utredning foreslås det å lovfeste en styringsmodell med enhetlig ledelse hvor valgt etter tilsatt rektor sidestilles. Medlemmene i UiO's styre har ulike oppfatninger av hva som er den beste styringsstrukturen for universitetet. Flertallet ønsker ikke en lovendring som fastsetter en ny styrings- og ledelsesstruktur nå, slik Stjernø-utvalgets utredning foreslår. En gjennomgående evaluering av dagens styrings- og ledelsesstruktur bør finne sted før det foretas eventuelle endringer etter flertallets oppfatning. Et mindretall i styret ønsker en lovendring, men det stilles samtidig spørsmålstegn ved om den foreslåtte modellen er den beste.

Kriterier for akkreditering som universitetet

UiO ønsker å opprettholde skillet mellom universitet og høyskole og mener Stjernø-utvalget forslag til nye akkrediteringsregler ikke bidrar til dette. Det er ingen automatikk i at kunnskapssektoren styrkes med flere universiteter. Det er derimot viktig å se hvilke økonomiske følger en slik utvikling vil kunne få, og hvordan det vil kunne påvirke bruken av landets ressurser til forskning og utdanning.

Et godt universitet trenger solid vitenskapelig kompetanse. Norge står overfor et betydelig rekrutteringsbehov i årene som kommer, både fordi mange vitenskapelig ansatte nærmer seg pensjonsalder, og fordi det er forutsatt vekst i norsk forskning.[2] Dette faglige ressursspørsmålet må tas på alvor.

UiO deler Marianne Hargs oppfatning om at kriterier for akkreditering som universitet bør styrkes og mener at det bør skje raskt. UiO er klar over at et slikt forslag kan sies å være i utakt med utviklingen i andre europeiske land, hvor høyskoler har blitt akkreditert som nye universiteter i de senere år. Men et resultat er at universitetene rangeres i "A" og "B"

[2] En nylig fremlagt rapport fra NIFU STEP analyserer rekrutteringsutfordringene. Behovet for å sikre nye universiteter en tilstrekkelig akademisk stab, må vies større oppmerksomhet.

universiteter. De endringene som nå skjer, sikter mot ny differensiering og ny oppgavefordeling og målet er å sikre de beste forskningsuniversitetene gode rammer for å kunne hevde seg i konkurransen om forskningsmidlene internasjonalt. Vi ser ingen grunn til at Norge skal velge en vei som andre har gått før oss og som de nå er i ferd med å forlate..
Det hevdes at det vil være uheldig å endre spillereglene for institusjonene. Når nå Stjernøutvalget peker på svært uheldige effekter av de endringene som fulgte i kjølvannet på Mjøs-utvalgets innstilling – og gjør det etter en grundig gjennomgang av hele sektoren – er det vanskelig å forstå hvorfor det er så maktpåliggende å opprettholde gjeldende regler.

En styrket forskerutdanning

God forskerutdanning er helt avgjørende for forskningens fremtid.
UiO støtter Stjernø-utvalgets forslag om en mer strukturert forskerutdanning gjennom ph.d.-programmer og forskerskoler. Det er imidlertid helt avgjørende at den strukturerte forskerutdanning gjennomføres i tett kontakt med grunnforskningsmiljøene. I det videre arbeidet med å styrke forskerutdanningen er det nødvendig med en avklaring av forholdet mellom de formaliserte ph.d-programmer og forskerskoler.

UiO har de siste årene lagt betydelig vekt både på å styrke innholdet i doktorgradsutdanningen og på å kvalitetssikre forskeropplæringen og har ph.d i alle fag der universitetet tilbyr mastergradsutdanning. Vi har hittil etablert 22 forskerskoler for å bygge sterkere miljø rundt doktorandene og har positive erfaringer med dette. Flere forskerskoler er under utvikling. UiOs forskerskoler er også tilgjengelige for ph.d studenter fra andre institusjoner.

Forskerskoler som flere institusjoner har et felles ansvar for, kan også være et godt virkemiddel for å forbedre forskerutdanningen, men disse bør kvalitetssikres i store miljøer. Det trengs en nærmere definisjon av hva som skal til for å få status som forskerskole.

Finansieringssystemet for universiteter og høgskoler

Grunnleggende endringer i finansieringssystemet krever en grundigere utredning enn den Stjernø-utvalget gir, og UiO kan ikke gi sin støtte til de fremsatte forslag. Utvalget antyder en reduksjon i både basisbevilgning og resultatbasert bevilgning, til fordel for en mer strategisk styrt budsjettdel. Reduserte basisbevilgninger gjør institusjonene svært sårbare for finansielle fluktuasjoner. Økt vektlegging av strategiske komponenter og det uttalte ønsket om mer politisk styring vil i praksis medføre økt grad av øremerking av midler og bidra til ytterligere redusert handlingsfrihet for

institusjonene. Overgang til i større grad å foreta strategiske tildelinger fra departementets side, vil også innebære at beslutninger om virksomhetens innhold i større grad tas utenfor de enkelte institusjoner og det vil redusere institusjonenes eget handlingsrom på en måte som også kan svekke den frie grunnforskningen.

Vi oppfatter at Stjernø-utvalget ønsker å sikre institusjonene større gjennomføringsevne i forhold til egne strategier gjennom langsiktige avtaler med departementet. Det er en positiv tanke, men vi frykter at en slik modell lett kan bli dominert av kortsiktige mål og mener derfor at institusjonene vil være best tjent med økte basisbevilgninger for å sikre langsiktighet i arbeidet med å styrke forskning og utdanning.

Vår erfaring er også at strategiske satsinger (f.eks. tildeling av nye stipendiatstillinger) ofte representerer en betydelig utfordring for institusjonene fordi de ikke er fullfinansierte og det forutsettes at institusjonene selv må dekke det som mangler over egen basisbevilgning. Det reduserer handlingsfriheten for institusjonene. For UiO "binder" slike stillingstildelinger i dag nærmere 300 mill NOK av basisbevilgningen årlig.

Den eksternt finansierte forskningen har hatt en betydelig økning de senere år, både absolutt og relativt. I mange fagområder er ekstern finansiering helt avgjørende for å drive forskning på et høyt internasjonalt nivå. Det er også et politisk ønske at denne finansieringen skal øke. Samtidig krever slike prosjekter ofte bruk av betydelige egenandeler. Den ordinære statsbevilgningen har i dag ingen mekanismer som sikrer at institusjonene settes i stand til å bære stadig økende egenandeler. Det er et paradoks at jo bedre en institusjon lykkes i å hente inn eksterne forskningsmidler, jo kraftigere innhogg gjør dette i basisbevilgningene. Det rammer undervisningen og svekker mulighetene til å stimulere lovende fagmiljøer til å komme videre. Vi finner det underlig at ikke Stjernøutvalget har vært opptatt av at disse sammenhengene i dagens finansieringssystem.

UiO vil samtidig understreke viktigheten av å ha nasjonale konkurransearenaer der forskningskvalitet er hovedkriterium, men mener at de nasjonale konkurransebaserte tildelingene bør være slik at de dekker de reelle kostnadene – helst også suppleres med ordninger nasjonalt som støtter opp om internasjonale konkurransebaserte tildelinger.

Små studiesteder

UiO støtter Stjernø-utvalgets vurdering av at nåværende desentraliserte struktur med mange små institusjoner og studiesteder vanskelig kan tilfredsstille alle de forventninger og krav som blir stilt nasjonalt og internasjonalt, og at opprettholdelse av denne strukturen tapper sektoren for ressurser. UiO mener departementet må vurderer å slå sammen/nedlegge noen av de små studiestedene vi nå har.

Dimensjonering, arbeidsdeling og ansvar for små og utsatte fag

UiO støtter Stjernø-utvalgets forslag om en klarere ansvarsdeling mellom institusjonene når det gjelder små fag men ønsker ikke en ny nasjonal prosess, og mener at denne kan ivaretas av de nasjonale fagrådsmøtene. UiO støtter også utvalgets vurderinger av de små fagenes viktighet for å opprettholde mangfold, ivareta kulturelle behov og beredskap, samt som støttefag for andre fag. Dublering av de små fagene kan føre til uheldig konkurranse i rekruttering av faglige ansatte, studenter og forskningsmidler.

Som et breddeuniversitet har UiO lang tradisjon for å ivareta ansvaret for en rekke mindre og utsatte fag, særlig språk- og kulturfag som er små i Norge, men viktige at vi har. UiO ønsker fortsatt å ta et ansvar, men i arbeidet med klarere ansvarsdeling for små fag må forskningsstyrke og kvalitet i fagmiljøene legges til grunn for prosessen fremfor regionale fordelingshensyn. Nordiske samarbeidsmodeller bør utredes nærmere.

Universitet på internasjonalt nivå

Stjernø-utvalgets forutsetter at sektoren vil bli tilført 5 mrd. friske midler som en følge av den vedtatte opptrappingsplanen for norsk forskning. De siste års erfaringer tilsier imidlertid at dette neppe skjer uten betydelig politisk press.

UiO mener at det er behov for en slik generell styrking av forskning i Norge, men er skeptisk til at det først og fremst skal skje gjennom en styrking av nasjonalt priorterte forskningsområder, slik Stjernø-utvalget foreslår. Styrking av forskning bør primært gjøres gjennom økt basisfinansiering av institusjonene. Vi trenger god forskning på et bredt spekter av fagområder for å kunne nyttiggjøre oss tilgjengelige forskningsresultater generelt, samt ha en beredskap for situasjoner som ikke er kjent i dag. Videre er det også slik at forskere – norske og utenlandske – i stigende grad etterspør fagmiljøets kvalitet, ressurser og arbeidsbetingelser, når arbeidssted velges. Hvis formålet med nasjonalt priorterte forskningsområder er å skape internasjonale

toppmiljøer, bør utpekingen av hva det skal satses på gjøres av forskerne i en "nedenfra-og-opp"-prosess på bakgrunn av kvalitetsvurderinger.

Stjernø-utvalget foreslår en videreføring av satsingen på sentre for fremragende forskning. UiO mener det har vært svært positivt med en konsentrert og langsiktig satsing på sterke grunnforskningsmiljøer. Hovedkriteriene for utvelgelsen av sentrene har vært høy vitenskapelig kvalitet. Ved UiO har sentrene sprunget ut av allerede sterke miljøer, og mange av dem har tverrfaglige innslag og synliggjør også at fagmiljøene samarbeider godt på tvers av institusjonsgrensene. UiO er vertskap for 8 SFFer, men sentrale forskere fra UiO deltar også i svært mange av de øvrige sentrene.

Ved UiO inngår sentrene i den ordinære strukturen, med betydelig deltakelse i studentundervisningen. Ved flere av SFF-ene og SFF-finalistene er det også opprettet forskerskoler. Det er UiOs oppfatning at sentrene er en berikelse for de øvrige grunnforskningsmiljøene ved institusjonen.

UiO er uenig i utvalgets forslag om å øke antallet SFFer og mener en nasjonal grense på rundt 20 er rimelig og at det er viktig å opprettholde ordningens intensjon. Det er imidlertid avgjørende at det med jevne mellomrom åpnes for nye tildelinger. Gode miljøer bygd opp gjennom SFF-status, må senere ivaretas videre av institusjonene selv med eksterne tilskudd fra andre kilder.

Styrking av profesjonsutdanningene i høyskolene

Profesjonsutdanningene er svært viktige for en rekke yrker og fagfelt i det norske velferdssamfunnet, og en styrking av studiekvaliteten slik Stjernø-utvalget foreslår, er nødvendig. UiO støtter utvalgets vurderinger av at institusjonenes størrelse har betydning for fagenes forutsetninger for å tilby studentene kvalitet i utdanningen, og at det understreker behovet for å skape større og mer robuste fagmiljøer. Høgskolene må også sikres muligheter for og stimuleres til å styrke forskningen om profesjonenes utvikling.

Sentre for fremragende undervisning

UiO støtter Stjernø-utvalgets målsetting om å heve undervisningskvaliteten i høyere utdanningen, og har med interesse registrert utvalgets forslaget om å etablere Sentre for fremragende undervisning. Før UiO kan gi en tilslutning til dette, er det imidlertid en rekke forhold som må avklares nærmere, blant annet målsetting, organisering av sentrene og kriterier for utvelgelse.

Slik UiO ser det, er det først og fremt undervisningsmiljøene selv som må definere hva de ser som hindringer for å oppnå bedre undervisningskvalitet, og hva de mener må til av pedagogiske tiltak for å møte problemet. En årlig innsprøyting av 50 til 100 mill kroner for å styrke undervisningskvaliteten i høyere utdanning kan anvendes på mange alternative måter. Dersom ordningen med Sentre for fremragende undervisning skal i verksettes i Norge, bør sentrene i tillegg til å tilstrebe kvalitet i tradisjonelle undervisningsforløp, også åpnes for og stimuleres til en vel underbygget utvikling og innovasjon i undervisningen. En bør også sikre at arbeidet ved sentrene får verdi utover senter-miljøet selv.

Sentrene bør på samme måte som forskningsmiljøer kunne underbygge sine forslag ved hjelp av forskning, dokumentere hva som oppnås, og hva som er verdt å utvikle videre for senteret. Undervisningens innhold må baseres på forskning og undervisnings- og læringsformer ved senteret må være gjenstand for forskning.

Universitetenes og høgskolenes regionale betydning

Utdannings- og forskningsinstitusjoner er nøkkelinstitusjoner i lokal sammenheng og viktige kompetansesentra både for lokale bedrifter, for samfunnsinstitusjonene innen helse og omsorg, for utdanning og for kulturlivet. Forventningene om aktiv deltakelse i utviklingen av nærings- og kulturliv i egen region har økt de siste årene og er støttet av ulike statlige økonomiske virkemidler. Ordningen med regionale "såkornmidler" og regionale forskningsfond viser ytterligere politisk vilje til å gå langt i denne retningen.

I internasjonal sammenheng har en region ofte større i folketall enn hele Norge. Alle de nye, velmente tiltakene kan derfor – samlet sett lett få en uheldig, fragmenterende effekt om de ikke forvaltes i hht. noen overordnede, nasjonale mål.

Universitetet i Oslo deler det synet at den regionale næringsutviklingen bør knyttes tett opp til regionens kunnskapsmiljøer. Det sikrer relevante studietilbud og god rekruttering, og det sikrer forskningssamarbeid av verdi for alle parter. UiO vil likevel påpeke at det vil være svært uheldig om regionaliseringen i praksis viser seg å fungere som et hinder for samspill mellom bedrifter og forskningsmiljøer på tvers av de regionale grensene. Det er også viktig at ressurser som brukes til regionalt innrettede virkemidlene, supplerer den langsiktige grunnforskningen – særlig innenfor

de nye teknologiområdene. God grunnforskning er basisfundamentet for den fremtidige fornyelsen av norsk næringsliv.

Utvalget har i påfallende liten grad vært opptatt av de nye oppgavene som institusjonene ble tillagt ved lovendring i 2002, for å sikre immaterielle rettigheter og tilrettelegge for kommersialisering av ideer som springer ut av forskningen. Det er nedlagt betydelig innsats fra universitetene for å få på plass et godt fungerende system til å håndtere dette på. Oppgaven har i svært beskjeden grad utløst nye midler og er i dag helt avhengig av Forny-programmet i NFR.

Birkeland Innovasjon AS som er UiOs TTO-selskap, ser en gledelig utvikling både i forskernes interesse for å tenke i mer kommersiell retning og i kvaliteten og det kommersielle potensialet i de ideene som Birkeland Innovasjon får inn. Det økonomiske fundamentet for TTOenes virksomheten bør gjennomgås av KD og NHD enten i den varslede Innovasjonsmeldingen eller som egen sak. Potensialet for innovasjon fra UiO er langt større enn det Birkeland Innovasjon har kapasitet til å håndtere på en profesjonell måte innenfor dagens økonomiske rammer. Sannsynligvis er det også slik ved andre institusjoner. Vi vil derfor sterkt understreke at denne oppgaven må finansieres opp til et nivå som gjør at lovendringene får den ønskede effekt.

Internasjonalisering i høyere utdanning

UiO er et internasjonalt universitet hvor studie- og forskningsmiljø preges av mangfold og internasjonal kunnskapsutveksling. Siden innføringen av kvalitetsreformen i 2003 har det vært en kraftig vekst i antall inn- og utreisende studenter. Dette har sammenheng med den store økningen i undervisningstilbud på engelsk og økt engasjement i program- og utvekslingsavtaler. Satsene i den resultatbaserte finansieringen i dag er ikke tilstrekkelige til å finansiere studentmobiliteten, og UiO støtter Stjernø-utvalgets forslag om å styrke bevilgningen til denne virksomheten, primært gjennom økte satser og ikke øremerkede tilskudd. UiO mener det i tillegg bør vurderes om studentmobilitet som faller utenfor dagens ordning, det vil si studentutveksling med varighet under 3 måneder, også bør omfattes av den resultatbaserte finansieringen.

Internasjonalt forskningssamarbeid er viktig og de aller fleste forskere har et omfattende internasjonalt nettverk. Ved UiOs partneruniversiteter utenlands finnes avtaler som ivaretar både student- og forskermobilitet. Men i det internasjonale forskersamarbeidet vil den enkelte forsker og forskergruppe finne mange samarbeidspartnere uavhengig av formelle samarbeidsavtaler.

Etniske minoriteters deltakelse i høyere utdanning

UiO er i stor grad enige i de tiltakene som foreslås for å øke rekrutteringen, bedre gjennomføringen, og lette overgangen fra utdanning til arbeid for etniske minoriteter.
UiO mener det er viktig at tiltak rettet mot minoritetsmiljøene blir satt i gang som varige tiltak og ikke innenfor tidsavgrensede perioder. Det vil stadig komme nye minoritetsgrupper til landet, og det vil stadig være fremtidige studenter som ikke har blitt sosialisert inn i det norske høyere utdanningssystemet. Når det gjelder vanskelighetene med å bli sysselsatt i relevant jobb etter endt studietid, så er det viktig at både statlige og private bedrifter blir flinkere til å bevisstgjøre sine ledere på hvilken ressurs som finnes i kandidater med minoritetsbakgrunn. Det vil derfor være viktig med trainee-program som sikter inn mot en videre jobb i den bedriften man starter i. Et annet nyttig tiltak vil være et kurstilbud rettet mot ferdige kandidater. Her kan det gis et innblikk i organisasjons- og bedriftskultur, søkeprosesser, hvordan bygge nettverk, møtekultur, trygghet til å ta ordet i forsamlinger osv. UiO vil imidlertid understreke viktigheten av at arbeidet med å øke rekrutteringen av etniske minoriteter til høyere utdanning må starte langt tidligere i utdanningssystemet enn når studentene når universitets- og høyskolenivå.

Situasjonen for funksjonshemmede i høyere utdanning

Stjernø-utvalgets utredning peker på sentrale utfordringer og problemer for funksjonshemmede i høyere utdanning og skal ha ros for å ha et eget kapitel om temaet. Utvalget peker på at funksjonshemmede vært utelatt i flere store utredninger på utdanningsområdet de senere årene. UiO støtter forslagene Stjernø-utvalget foreslår, men mener det hadde vært ønskelig at perspektivet til funksjonshemmede (og etniske minoriteter) hadde blitt integrert under drøftingene av de ulike temaene. Funksjonshemmede er ikke bare studenter ved universiteter og høyskoler. De er også ansatte (og publikum/gjester/allmennhet). Under drøfting av skjev fordeling og skjev rekruttering kunne gjerne perspektivet til funksjonshemmede vært tatt med i tillegg til kjønn.

Likestilling

Intensjonen bak Stjernø-utvalgets anbefalinger knyttet til likestilling er god, men *integreringen* av likestillingsperspektivet mangler. En viktig årsak til det kjønnsdelte utdanningsvalget er at likestillingsproblematikk ikke diskuteres når utdanning og forskningspolitikk debatteres. For å rekruttere de beste, må all forsknings- og utdanningspolitikk ha et likestillingselement i seg, og likestilling må være integrert som en naturlig del av en institusjons virksomhet. Eksempelvis burde utvalget utfordre institusjonene og regjeringen til å sette av mer ressurser for å øke rekrutteringen av kvinner, og for å integrere likestilling i ordinær drift.

UiO er positiv til utvalgets anbefaling om at regjeringen bør ta initiativ til å endre EØS-reglene for kjønnskvotering, samt til forslaget om et treårig nasjonalt prosjekt for utvikling av akademisk lederskap i et likestillingsperspektiv. UiO er også positiv til forslaget om å bedre kunnskaps-grunnlaget ved at årsakene til frafall blant doktorgradsstudentene blir undersøkt nærmere. I motsetning til Stjernø-utvalgets forslag, støtter UiO KiF-komiteenes forslag om et forskningsprogram om skjev kjønnsfordeling i akademia.

UiO vil fremme ytterligere to tiltak som kan bidra til å øke rekrutteringen av kvinner til akademia: Regjeringen bør forplikte institusjonene til å likestillingsvurdere sine budsjetter, for å undersøke hvorvidt ordinære tiltak har uintenderte kjønnsskjeve effekter. Videre bør rekrutterings- og tilsettingsprosessene gjennomgås, for å avdekke om det skjer en utilsiktet diskriminering av kvinner i prosessen, og eventuelt gis anbefalinger til tiltak som kan bedre dette.

En mer kunnskapsbasert utdannings- og forskningspolitikk

Stjernøutvalget mener at forskningsinnsatsen knyttet til høyere utdanning og utdanningsinstitusjoner er svak, fragmentert og uoversiktlig, og at ressursene til dette er for små og svakt koordinerte. Utvalget foreslår at det utarbeides en systematisk kunnskapsoversikt innenfor forskning og utdannelse (tilsvarende Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten), og at institusjonene bør forske mer på egen virksomhet. Norge ved NFR bør støtte EuroHESC-programmet i regi av European Science Foundation, slik at norske forskningsmiljøer blir mer involvert. Videre foreslås det at de samlede midler til utdanningsforskning bør økes.

UiO støtter dette. Det er viktig også å forske på profesjonsutdanningene og endringer i deres relasjon til samfunnet og på utfordringer innen det kjønnsdelte akademia.

Økonomiske og administrative konsekvenser

Stjernø-utvalgets forslag vil medføre behov for økte ressurser, og utredningen anslår behovet for varig og midlertidig ressurstilførsel. UiO har tidligere kommentert forutsetningen fra utvalget om tilførsel av 5 mrd. årlig for å følge opptrappingsplanen for forskning.

En endring i institusjonsstrukturen vil ha betydelige kostnader, ikke bare i form penger, men også i form av at prosessen vil trekke oppmerksomhet bort fra primæroppgavene over lang tid. UiO tror at disse kostnadene er underestimert i utredningen. Ved en fusjonsprosess som foreslått i

utredningen, må det være en klar forventning om de fordelene som ønskes oppnådd, og ikke minst må det være en omforent forståelse av de utfordringene som fusjonen skal være et svar på. Her er det UiO's oppfatning at Stjernø-utvalgets begrunnelse ikke er tilstrekkelig. Det er også viktig å avveie de forskjellige utfordringene mot hverandre i større grad, da forskjellige utfordringer kan kreve ulike løsninger med hensyn til organisering.